

Nova edukacijska paradigma arhivskih djelatnika u zemljama tranzicije

AZEM KOŽAR, PROF. DR.

PU „Arhiv za registraturnu, arhivsku i dokumentarnu građu u privatnom vlasništvu“, Put Križani 261, 75.000
Tuzla, Bosnia and Herzegovina
e-mail: kozar.azem@bih.net.ba

New Educational Paradigm of Archival Employees in Countries in Transition Countries

ABSTRACT

Transition is a complex and time-consuming process through which developing countries, including successor states of the former Yugoslavia, are going. It covers all spheres of human activity, and thus, without exception, also archival activity. It is taking place quite slowly, but with many similarities and differences in individual successor states, including Croatia, Bosnia and Herzegovina and Montenegro. Basically, the archive network is incomplete, archival legislation is insufficient and non-synchronized, material and personnel basis is inadequate and information-technological transformation is insufficient. In the context of the ongoing globalization processes, the new information technologies condition, inter alia, a new paradigm of archival activity as a whole, as well as in the field of the education of archival workers at the creators and in the archives. Instead of the classical function, the informational function of archival activities is gaining the significance, the protagonists and carriers of which must be information specialists, which in turn requires the change of the existing educational paradigm. Among other things, there must be changes in the field, which concern the educational involvement of archival workers who work with the records of special and private archives, which is increasing, but has not been the case so far, since all attention has been given to the public archival records. The purpose of the paper is to show some of the above-mentioned shortcomings in the past and the current education in the field of Archives and records management in countries in transition with the aim of improving the state of the spirit of current globalization, integration and science-information beliefs and movements, which requires the creation of a new educational paradigms.

Key words: transition, countries in transition, archives, archival activities, archive workers, archival science, a new educational paradigm

Nuovo paradigma educativo degli archivisti nei Paesi in via di transizione

SINTESI

La transizione è un processo complesso e che richiede molto tempo nei Paesi in via di sviluppo, inclusi gli stati successori dell'ex Jugoslavia. Copre tutte le sfere dell'attività umana, e quindi, senza eccezione, anche le attività di archiviazione. Si sta svolgendo abbastanza lentamente, ma con molte somiglianze e differenze nei singoli stati successori, tra cui Croazia, Bosnia-Erzegovina e Montenegro. In linea di principio, la rete d'archivio è incompleta, la legislazione archivistica è insufficiente e non sincronizzata, la base materiale e personale è inadeguata e la trasformazione informatica è insufficiente. Nel contesto dei processi di globalizzazione in corso, le nuove tecnologie dell'informazione condizionano, tra l'altro, un nuovo paradigma di attività archivistica nel suo complesso, nonché nel campo della formazione dei professionisti archivistici, dei creatori, e degli archivisti. Anziché quella classica, la funzione informatica delle attività archivistiche sta guadagnando importanza, sempre più sono richieste conoscenze informatiche e questo richiede il cambiamento del paradigma formativo esistente. Tra le altre cose, ci devono essere cambiamenti che riguardano la formazione per coloro che lavorano con i documenti degli archivi speciali e privati, che sono in aumento, ma finora tutta l'attenzione è stata data alla documentazione degli archivi pubblici. Scopo dell'articolo è quello di mostrare alcune delle carenze del passato e l'attuale formazione nel campo della gestione degli archivi e dei documenti nei Paesi in transizione, con l'obiettivo di migliorare lo stato dello spirito dell'attuale globalizzazione, integrazione e concezioni e movimenti archivistici, che richiedono la creazione di un nuovi paradigmi educativi.

Parole chiave: transizione, paesi in transizione, archivi, attività archivistiche, addetti d'archivio, archivistica, nuovo paradigma formativo

Nova izobraževalna paradigma arhivskih delavcev v državah tranzicije

IZVLEČEK

Tranzicija je kompleksen in dolgotrajen proces, skozi katerega gredo države v razvoju, med katerimi so tudi države naslednice bivše Jugoslavije. Obsega vse sfere človeške dejavnosti in tako brez izjeme tudi arhivsko dejavnost. Odvija se precej počasi, vendar s številnimi podobnostmi in razlikami v posameznih osamosvojenih državah, med katerimi so Hrvaška, Bosna in Hercegovina in Crna Gora. V osnovi je arhivska mreža necelovita, arhivska zakonodaja nezadostna in nesinhronizirana, materialna in kadrovska osnova neprimerna ter informacijsko-tehnološka transformacija nezadostna. V okviru globalizacijskih procesov, ki so v teku, nove informacijske tehnologije pogojujejo med drugim tudi novo paradigmo arhivske dejavnosti v celoti, tako tudi na področju izobraževanja arhivskih delavcev pri ustvarjalcih in v arhivih. Namesto klasične funkcije pomen pridobiva informacijska funkcija arhivske dejavnosti, katere protagonisti in nosilci morajo biti kadri informacijskega izvora, kar posledično zahteva tudi spremembo obstoječe izobraževalne paradigme. Med drugim mora priti do sprememb na področju dela, ki se dotikajo izobraževalne vpetosti arhivskih delavcev, ki delajo z gradivom specialnih in privatnih arhivov, ki ga je vedno več, čemur do sedaj ni bilo tako, temveč je bila vsa pozornost usmerjena na skrb o javnem arhivskem gradivu. Namen avtorja tega prispevka je, da pokaže nekatere od omenjenih pomanjkljivosti v minuli in trenutni izobraževalni arhivski teoriji in praksi držav v tranziciji s ciljem, da bi se izboljšalo stanje duha tekočih globalizacijskih, integracijskih in znanstveno-informacijskih prepričanij in premikov, kar zahteva oblikovanje nove izobraževalne paradigme arhivskih delavcev.

Ključne besede: tranzicija, države v tranziciji, arhivi, arhivska dejavnost, arhivski delavci, arhivska znanosti, nova izobraževalna paradigma

Nova edukacijska paradigma arhivskih djelatnika u zemljama tranzicije

ABSTRAKT

Tranzicija je složen i dugotrajan proces kroz koji prolaze zemlje u razvoju među kojima su i zemlje slijednice eks Jugoslavije. Ona obuhvata sve sfere ljudske djelatnosti, pa otuda neminovno i arhivsku djelatnost. Odvija se prilično sporo a sa brojnim sličnostima i razlikama u pojedinim osamostaljenim državama, među kojima su Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Crna Gora. U osnovi arhivska mreža je necjelovita, arhivska legislativa nedostatna i nesinhronizirana, materijalna i kadrovska osnova neodgovarajuća a informacijsko-tehnološka transformacija djelatnosti nedostatna. U okviru tekućih globalizacijskih procesa, nove informacijske tehnologije uvjetuju, između ostalog, i novu paradigmu arhivske djelatnosti u cjelini, pa i u segmentu edukacije arhivskih djelatnika u registraturama i arhivima. Umjesto klasične na značaju dobija informacijska funkcija arhivske djelatnosti, čiji protagonisti i nosioci moraju biti kadrovi informacijske provenijencije, što neminovno zahtijeva i promjenu postojeće edukacijske paradigme. Između ostaloga do promjena mora doći u sferi poslova koji se tiču edukacijske obuhvatnosti arhivskih djelatnika koji rade sa gradom specijalnih i privatnih arhiva, koje je sve više, što do sada nije bio slučaj već je sva pažnja djelatnosti bila usmjerena na brigu o javnoj arhivskoj građi. Namjera autora ovog priloga je da ukaže na neke od naznačenih nedostataka u minuloj i aktuelnoj edukacijskoj arhivskoj teoriji i praksi zemalja u tranziciji s ciljem poboljšanja stanja u duhu tekućih globalizacijskih, integracijskih i naučno-informacijskih shvatanja i kretanja, što zahtijeva oblikovanje nove edukacijske paradigme arhivskih djelatnika.

Ključne riječi: tranzicija, zemlje u tranziciji, arhivi (javni, privatni, specijalni), arhivska djelatnost, arhivski djelatnici, arhivistika, nova edukacijska paradigma

1 Uvodne napomene

Arhivska djelatnost svake zemlje obuhvata ophođenje sa ukupnom produkcijom arhivske građe, bez obzira na vrstu zapisa (klasični ili novi nosioci), na karakter vlasništva (državno, društveno, privatno i sl.), na porijeklo i sl. Dakle, misija arhivske djelatnosti je briga o cjelokupnoj produkciji arhivske građe: kako one u državnoj svojini koja čini javnu građu, tako i one u privatnoj svojini, odnosno u nekom obliku kolektivne (društvene) svojine kao recidivu minolog eks jugoslovenskog socijalističkog sistema. Uspješnost te njene misije se ogleda u tome koliko uspijeva da ovlada brigom o ukupnoj produkciji arhivske građe jedne zemlje kao pokretnog kulturnog dobra, te da arhivsku građu stavi u funkciju struke, nauke, kulture, potreba građana i dr. Svaki fragmentarni pristup u favorizovanju jedne u odnosu na druge vrste arhivske građe, odnosno jednih u odnosu na ostale njene funkcije, u korijenu je pogrešan i nedostatan. Cjelovitija rješenja su poznata samo dijelju razvijenog svijeta, dok je kudikamo veći broj zemalja u kojima je pristup

arhivskoj problematici selektivan i u cjelini nedostatan, što je slučaj i sa zemljama u tranziciji. Uzroci takvom stanju su različiti. Na području zemalja ex Jugoslavije dominiraju pitanja koja se mogu podvesti pod pojam nepostojanja odgovarajuće arhivske tradicije, te pitanja koja se tiču karaktera vlasništva u vrijeme socijalističke etape razvoja (Kožar, 2003, str. 149-158). Raskid sa ovim i drugim recidivima negativne prošlosti je dug i složen ali i civilizacijski neminovan tranzicijski proces. Važna poluga tog procesa je pravilna i sveobuhvatna edukacija arhivskih djelatnika (od registratura do arhiva), što u odnosu na aktuelno stanje zahtijeva korjenite promjene tj. novu edukacijsku paradigmu, koja mora biti legislativno određena i uređena odgovarajućim arhivskim propisima (zakoni i podzakonska akta). Za predmet ovoga rada je od značaja legislativna uređenost brige o cjelokupnoj arhivskoj građi (tj. osim javne građe i javnih arhiva i o privatnoj građi i privatnim arhivima, kao i o građi u nadležnosti specijalnih arhiva), zatim odredaba o obrazovnoj razini i profilu arhivskog osoblja (u arhivima i registraturama), te odredaba o obaveznoj edukaciji arhivskih djelatnika.

2 Legislativni okvir

Kada su u pitanju arhivski propisi o mreži arhivskih ustanova u zemljama tranzicije, treba istaći činjenicu da su svi arhivski propisi (minuli i aktuelni) u fokusu interesiranja imali (i imaju) javnu arhivsku građu i arhive kao javne ustanove. To je, između ostaloga i zbog toga što je u vrijeme socijalističke etape razvoja (1945-1990) u zemljama eks Jugoslavije dominiralo državno i društveno vlasništvo, dok je broj registratura u privatnom vlasništvu bio neznatan, a što je, neminovno imalo odraza i na arhivsku djelatnost. U arhivskim i drugim propisima na nivou federalnih jedinica eks Jugoslavije, utvrđeno je da arhivsku djelatnost u republikama obavljaju međuopćinski i općinski arhivi (Popović, 1987)¹, te republički arhivi kao matične ustanove. Nije predviđeno postojanje privatnih arhiva. Ni postojanje specijalnih arhiva arhivskim propisima nije uređivano već posebnim propisima, tako da su neki specijalni arhivi postojali: npr. Arhiv CK KPJ/SKJ na nivou Jugoslavije i arhivi CK KPJ/SKJ na nivou njenih federalnih jedinica - republika i dr. U fokusu pažnje arhivskih propisa je ophođenje sa javnom arhivskom građom (građom u državnoj i društvenoj svojini), mada je u njima okvirno bila obuhvaćena i arhivska građa mješovitog i privatnog sektora, koja je najčešće podvođena pod pojam "arhivska građa građansko-pravnih i fizičkih lica". Privatnom arhivskom građom je smatrana građa fizičkih lica (lični i porodični arhivski fondovi i zbirke), kao i dio građe u posjedu građansko-pravnih lica: privatna i mješovita preduzeća i dio građe vjerskih zajednica (Pravilnik o uslovima za osnivanje i početak rada arhiva, 1988). Što se tiče broja i obrazovne strukture djelatnika, predviđeno je da pri osnivanju svaki arhiv mora da ima pet stručnih radnika, od čega najmanje tri sa visokom školskom spremom (Ibidem). Ostali kriteriji za prijem arhivskog osoblja uređivani su Standardima i normativima (Standardi i normativi u arhivskoj djelatnosti Bosne i Hercegovine, 1991). Predviđeno je da arhivske poslove u arhivima obavljaju arhivski manipulanti, arhivski tehničari, arhivisti, viši arhivisti i arhivski savjetnici². Nivo i profil obrazovanja arhivara u registraturama arhivskim propisima nisu decidno određeni, već je to urađeno okvirno, npr. da su registrature dužne da obezbijede odgovarajući kadar za ophođenje sa registraturnom građom. Što se edukacije tiče arhivskim zakonima je utvrđena obaveza arhiva da vrše stručno osposobljavanje zaposlenika u arhivima i u registraturama³. Dakle, u vrijeme socijalističke etape razvoja arhivske djelatnosti sva tri legislativna okvira (za arhivsku mrežu, arhivski kadar i za edukaciju arhivskih djelatnika) bila su prilično površno i nedostatno utvrđena.

Tranzicija eks jugoslovenskog društva, koja je započela 90-tih godina prošlog stoljeća, odvijala se u veoma složenim okolnostima: erozije socijalizma i uvođenja sistema parlamentarne demokratije, te disolucije federativne Jugoslavije na njene federalne jedinice. U dinamičnim disolutivnim procesima, koje karakteriziraju brojni konflikti, među kojima je najteže posljedice imao rat u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj (1991-1995), pitanja arhivske djelatnosti su uglavnom među posljednjima dolazila na red. Na planu shvatanja i zakonskog reguliranja misije arhivske djelatnosti, posebno odnosa prema privatnoj i drugoj arhivskoj građi koja nema karakter javne arhivske građe, pa otuda i prema mreži arhivskih ustanova koje

1. Zakonom o arhivskoj djelatnosti Crne Gore („Sl. list SR CG“, br. 11/78), osim općinskih i međuopćinskih arhiva, te Arhiva Crne Gore kao matične arhivske ustanove, utvrđeno je i postojanje Istorijskog arhiva Kotor (za stariju građu).

2. Ova stručna zvanja sticana su polaganjem stručnog ispita pri republičkim (matičnim) arhivima. Prvi propis o polaganju stručnih ispita u arhivskoj struci u Bosni i Hercegovini je donijet 1975. godine (Pravilnik o polaganju stručnog arhivističkog ispita) a u Hrvatskoj 1981. (Pravilnik o polaganju stručnih ispita u arhivskoj struci).

3. Članom 12, alineja 6 ranije naznačenog Zakona o arhivskoj djelatnosti BiH utvrđeno je pitanje arhivskog kadra u registraturama, a članom 37 alineja 13 i o edukaciji arhivara.

obavljaju arhivsku djelatnost, kao i prema obrazovnom profilu i edukaciji arhivskih djelatnika, pojedine osamostaljene države su u odnosu na preddisolutivno stanje zauzele različite stavove. Ovdje u najkraćem navodimo legislativne promjene u aktuelnim arhivskim propisima Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore⁴.

Svi aktuelni arhivski zakoni u Hrvatskoj (*Zakon o arhivskom gradivu i arhivima Republike Hrvatske, 1997, 2000, 2009*), Bosni i Hercegovini (*Zakon o arhivskoj građi i Arhivu BiH, 2001*) i Crnoj Gori (*Zakon o arhivskoj djelatnosti Crne Gore, 2010*) su napravili kvalitativno novi iskorak u smislu jasnog određenja i razgraničenja pojmova javna i privatna arhivska građa. U njima su, također, utvrđene mogućnosti formiranja privatnih i specijalnih arhiva kao zasebnih arhivskih ustanova, mada u tome postoje određene razlike⁵.

Hrvatskim arhivskim zakonom je utvrđeno da arhivsku službu obavljaju arhivi kao javne ustanove (Hrvatski državni arhiv i 18 područnih državnih arhiva), a da „određene poslove arhivske službe mogu, kao ustanove, obavljati specijalizirani arhivi i privatni arhivi“ u skladu sa ovim zakonom i drugim propisima (član 39 Zakona). Dalje je, u članu 42 predviđeno da „specijalni arhivi i privatni arhivi (sveučilišni arhivi, gospodarski arhivi, arhivi vjerskih zajednica, arhivi banaka i dr.) mogu prikupljati i čuvati arhivsko i registraturno gradivo nastalo radom svojih osnivača i drugih domaćih pravnih i fizičkih osoba“. U stavu 2 ovoga člana je utvrđeno da „specijalizirani arhivi koji se osnivaju za zaštitu, obradu i korištenje javnog arhivskog i registraturnoga gradiva, mogu se osnivati na temelju pribavljene saglasnosti i rješenja o razgraničenju nadležnosti iz članka 39, stavka 2 ovoga Zakona“, a što se odnosi na javne (državne) arhive. Dalje je predviđeno da državni arhivi preuzimaju javno arhivsko gradivo a da privatno arhivsko gradivo prikupljaju „otkupom, poklonom ili pohranom“ (član 43 Zakona), da Hrvatski državni arhiv „vodi Upisnik vlasnika arhivskoga gradiva Republike Hrvatske u privatnom vlasništvu“ (član 45 Zakona), da „specijalizirane i privatne arhive mogu osnovati domaće i strane pravne i fizičke osobe“ (član 49), da rješenje o postojanju uvjeta za osnivanje specijaliziranih i privatnih arhiva donosi Ministarstvo kulture (član 50), te da prostor i opremu osiguravaju njihovi osnivači (član 52).

Od posebnog značaja za arhivsku službu Hrvatske je donošenje *Zakona o Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata (2004)*, kojim se ova ustanova osniva kao „javna znanstvena ustanova - specijalizirani arhiv“ a radi ophođenja sa arhivskom građom nastalom u vrijeme ratnog konflikta („Domovinskog rata“) 1991.-1995. godine. Također je problematika ophođenja sa registraturnom i arhivskom građom Ministarstva obrane i Oružanih snaga Republike Hrvatske, uslijed specifičnosti i značaja, uređena posebnim arhivskim propisom kao podzakonskim aktom pod nazivom „*Pravilnik o zaštiti i korištenju arhivskog i registraturnog gradiva Ministarstva obrane i Oružanih snaga Republike Hrvatske*“. Iako se ovdje nominalno radi o registraturi Državnog arhiva Hrvatske, u suštini je riječ o jednom obliku specijalnog arhiva, koji nije zaseban pravni subjekt (ustanova, organizacija i sl.), već posebna organizaciona jedinica naznačenih državnih organa. Dakle, specijalni arhivi u Hrvatskoj postoje kao javne ustanove (primjer Arhiva Domovinskog rata), odnosno kao organizacione jedinice državnih organa (primjer Arhiva MO i OS). Posebni propisi o osnivanju i funkcioniranju privatnih arhiva u Hrvatskoj nisu donijeti.

Na području decentralizirane Bosne i Hercegovine, arhivska mreža je organizirana na tri nivoa: Arhiv Bosne i Hercegovine (država), arhivi dva entiteta: Federacije BiH i Republike Srpske, Arhiv Brčko distrikta BiH, te u okviru Federacije BiH deset kantonalnih arhiva. Na svakom administrativnom nivou doneseni su posebni arhivski zakoni⁶, koji nisu u mnogo čemu harmonizirani, pa ni po pitanjima specija-

4. Sve do 2006. godine, kada je došlo do osamostaljenja Crne Gore, Srbija i Crna Gora su činile jednu državnu zajednicu (Saveznu Republiku Jugoslaviju odnosno Državnu zajednicu Srbije i Crne Gore). *Zakonom o arhivskoj građi Savezne Republike Jugoslavije* stavljen je van snage raniji *Zakon o arhivskoj građi federacije* („Sl. list SFRJ“, br. 11/86), dok su zakoni republika Srbije (*Zakon o kulturnim dobrima*, „Službeni glasnik RS“, br. 71/94) i Crne Gore (*Zakon o arhivskoj djelatnosti*, „Službeni list CG“, br. 25/92 i 27/94) zamijenili njihove prijeratne arhivske zakone. Odredbe o arhivskoj mreži, o statusu privatne arhivske građe i građe vjerskih zajednica, pa otuda i prema specijalnim i privatnim arhivima, nisu bitnije promijenjene.

5. Između ostalog, hrvatski zakon je jasno razgraničio problematiku privatnih i specijalnih arhiva, bosanskohercegovački zakon je u tome znatno restriktivniji ali su neki arhivski zakoni na nižim administrativnim razinama (entitetski, kantonalni) u tome znatno određeniji, dok crnogorskim arhivskim zakonom nije predviđena mogućnost osnivanja privatnih arhiva, ali je posebna pažnja, znatno veća od prethodnih, posvećena formiranju specijalnih arhiva.

6. Ustvare, u dva kantona (Posavskom i Livanjskom) nisu doneseni arhivski zakoni, u Zeničko-dobojskom kantonu donesen je arhivski zakon ali nije organiziran rad arhiva, tako da, u skladu sa *Zakonom o arhivskoj građi i Arhivu Federacije BiH*, na području ovih kantona arhivsku djelatnost obavlja Arhiv Federacije BiH.

lnih i privatnih arhiva. Arhiv BiH je izgubio prijeratnu matičnu funkciju osim nekih pitanja više informativne naravi. Svaki arhiv je matičan na „svom“ području teritorijalne nadležnosti. Za predmet ovog rada od značaja su odredbe državnog arhivskog zakona, *Zakona o arhivskoj građi i Arhivu Bosne i Hercegovine (2001)*, koje bi trebale biti obavezujuće za cijelo područje Bosne i Hercegovine.

Najvažnije promjene do kojih je došlo u novom (aktuelnom) arhivskom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine je jasna razdioba arhivske građe na javnu (poglavlje II, članovi 5 do 20) i privatnu (poglavlje III, članovi 21 do 29) naznačenog *Zakona o arhivskoj građi i Arhivu Bosne i Hercegovine (2001)*. Iako je definicija privatne arhivske građe istovjetna onoj iz hrvatskog zakona, ipak je u daljem određenju toga pojma ostalo nedorečeno pitanje karaktera vlasništva građe vjerskih zajednica, tako da se stiče dojam da je arhivska građa vjerskih zajednica nastala do 1992. godine državno vlasništvo, kako je i ranijim propisima bilo uređeno, a ona nastala kasnije da je privatnog karaktera. Dakle, šta sve spada u javnu a šta u privatnu arhivsku građu „građansko-pravnih i fizičkih lica“ nije Zakonom i podzakonskim aktima cjelovito i nedvosmisleno utvrđeno, što dovodi do određene konfuzije u primjeni ovih propisa⁷. I ovim Zakonom je predviđena mogućnost formiranja specijalnih i privatnih arhiva, stim da su te odredbe znatno restriktivnije u odnosu na hrvatski zakon. Naime, jedino je članom 32 Zakona utvrđeno: „*Određene poslove arhivske službe mogu obavljati specijalni arhivi u okviru institucija oružanih snaga, unutrašnjih poslova, naučne ustanove, vjerske zajednice, privredni subjekti, banke i dr. kao i privatni arhivi, na način uređen ovim zakonom i drugim propisima*“. Bliže odredbe o osnivanju, djelokrugu rada i drugim pitanjima od značaja za rad specijalnih i privatnih arhiva ovaj zakon ne sadrži a o tome nisu doneseni ni bilo kakvi novi podzakonski akti⁸.

U osamostaljenoj Republici Crnoj Gori (2006) donesen je novi „Zakon o arhivskoj djelatnosti“ (2010)⁹. U njemu su prilično obuhvatno, jasno i konzistentno tretirana najvažnija pitanja organiziranja i djelovanja arhivske djelatnosti, pa i pitanja arhivske mreže, svakako uz određene specifičnosti u odnosu na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Naime, Zakonom su jasno definirana pitanja određenja i tretmana javne i privatne arhivske građe i ustrojena pokrivenost cijelog državnog prostora javnom arhivskom službom¹⁰. Međutim, ono što je osobeno za ovaj Zakon je da njime nije predviđena mogućnost (niti uslovi) postojanja privatnih arhiva, a da su prilično detaljno uređena pitanja osnivanja i djelovanja specijalnih arhiva. Naime, u posebnim podnaslovima se donose odredbe o određenju biti specijalnih arhiva (član 31)¹¹, o uslovima za njihovo osnivanje (član 32)¹² i o uslovima za obavljanje djelatnosti (član 33)¹³. U skladu sa ovim Zakonom Ministarstvo kulture je donijelo *Pravilnik o bližim uslovima za obavljanje djelatnosti specijalnih arhiva* u kojem su jasno određeni uslovi: pitanje postojanja prostora, opreme, sredstava i stručnog arhivskog osoblja¹⁴. Dakle, sa aspekta arhivske legislativne koja se odnosi na organiziranost arhi-

7. Nešto jasnije odredbe po ovim pitanjima donose, po ugledu na hrvatski zakon, neki arhivski zakoni nižih administrativnih nivoa (entiteti, kantoni).

8. Ovdje treba istaći činjenicu da je jedino u entitetu Republika Srpska donijet podzakonski akt pod nazivom *Pravilnik o uslovima za osnivanje i početak rada arhiva* („Sl. glasnik RS“, broj 31/00), a koji je gotovo istovjetan pomenutom Pravilniku iz 1988. godine.

9. Pod istim nazivom je u prvim godinama tranzicije 1992. godine donijet arhivski zakon („Sl. list CG“, broj /92), te 1994. („Sl. list CG“, broj /94).

10. *Zakonom o arhivskoj djelatnosti* iz 1992. godine izvršena je reorganizacija arhivske službe, tako što se osniva Državni arhiv Crne Gore (u statusu upravne organizacije) a postojeći arhivi iz statusa samostalnih ustanova u oblasti kulture postaju njegova arhivska odjeljenja kojima se arhivskom mrežom pokriva i područje 12 opština koje do tada nisu imale organiziranu brigu o arhivskoj građi na svom području. Više o tome vidi: M. Kapisoda, S. Radunović (2016), Pregled stanja registraturne i arhivske građe u Državnom arhivu Crne Gore, u: *Arhivska praksa*, broj 19, Tuzla, 31.

11. U članu 31 *Zakona* je utvrđeno: „Specijalni arhiv je ustanova ili dio organa ili pravnog lica koji obavlja arhivsku djelatnost u odnosu na arhivsku građu određenog stvaraoaca ili određene djelatnosti, odnosno oblasti (univerziteti arhiv, privredni arhiv, arhiv vjerskih zajednica, arhiv banaka, arhiv privrednih subjekata i dr.)“.

12. U članu 32 *Zakona* stoji: „(1) Specijalni arhiv može osnovati država, opština, domaće pravno i fizičko lice. (2) Osnivač specijalnog arhiva dužan je da prije donošenja akta o osnivanju pribavi saglasnost Ministarstva o razgraničenju nadležnosti sa Državnim arhivom“.

13. U članu 33 *Zakona* su propisani uslovi za obavljanje djelatnosti specijalnih arhiva, a tiču se postojanja prostora, opreme, sredstava i stručnog arhivskog osoblja, o čemu bliži propis donosi Ministarstvo, koje također utvrđuje ispunjenost uslova i izdaje odobrenje za rad koje dostavlja i Državnom arhivu.

14. U *Pravilniku* se, između ostaloga, u članu 10, uređuje pitanje stručnog arhivskog osoblja, i konstatuje da su potrebna četiri zaposlenika i to po jedan arhivist za poslove preuzimanja arhivske građe, potom sređivanja, obrade i zaštite, te za rad sa korisnicima, kao i jedan zaposlenik za obavljanje poslova tehničke zaštite građe.

vske mreže, najkonzistentnijim se doimaju propisi Republike Hrvatske (po pitanju određenja djelatnosti javnih, privatnih i specijalnih arhiva), propisi Republike Crne Gore o specijalnim arhivima, dok izvjesne nedorečenosti po ovim pitanjima sadrži arhivski Zakon na nivou Bosne i Hercegovine. Ipak, ni jedni od naznačenih propisa o arhivskoj mreži (javni, specijalni i privatni arhivi) nisu sveobuhvatni i zahtijevaju određene dorade.

Naznačeni arhivski propisi sadrže odredbe o potrebnoj stručnoj spremi zaposlenika u arhivima i registraturama, kao i odredbe o njihovoj edukaciji. U osnovi sva tri arhivska zakona utvrđuju obavezu da arhivsko osoblje posjeduje odgovarajuću stručnu spremu u zvanjima kako je to i ranije predviđeno, sve u skladu sa podzakonskim aktima koja donose nadležni organi. Određene razlike postoje kod stručne spreme koja je potrebna za rad na poslovima kancelarijskog i arhivskog poslovanja u registraturama. Hrvatski zakon (*član 8*) utvrđuje da „djelatnici u pismohrani moraju imati najmanje srednju stručnu spremu i položen stručni ispit“, bosanskohercegovački da su registrature obavezne da „osiguraju odgovarajući stručni kadar“ (*član 7 Zakona*) a crnogorski da registrature određuju lice koje je odgovorno za kancelarijsko i arhivsko poslovanje (*član 27 Zakona*). Također sva tri zakona donose odredbe o edukaciji stručnog arhivskog osoblja u arhivima i registraturama. Dakle, u komparaciji aktuelnih sa ranijim arhivskim propisima, evidentan je izvjestan napredak, koji se ponajviše ogleda u preciziranju ovaveza arhiva i registratura u pogledu obaveznosti posjedovanja odgovarajuće stručne spreme zaposlenika i posebno obaveza na njihovoj edukaciji. Međutim, ni ova zakonska određenja nisu u svemu potpuno jasna, nadležnost donošenja podzakonskih akata je na nadležnim organima vlasti ponekad i bez predviđenog učešća arhiva u tome (izrdom prijedloga tih akata i sl.), tako da aktuelne vlasti odlučujuće utiču na kreaciju stručnih rješenja, čime se politika stavlja iznad struke. Razvojna paradigma arhivske djelatnosti, koja se mora temeljiti na znanju koje se stiče edukacijom arhivskih kadrova, mora biti legislativno uokvirena na način da propisi prestanu biti kočnica razvoja, već da postanu generator konstantnog unapređivanja djelatnosti.

3 Aktuelno stanje

Sobzirom na činjenicu da se u zemljama tranzicije konstantno povećavaju sve vrste arhivske građe, bilo bi logično pretpostaviti da sve te promjene, koje u osnovi povećavaju obim arhivskih poslova, prati i odgovarajuća organiziranost arhivske djelatnosti: uspostava funkcionalne arhivske mreže javnih, privatnih i specijalnih arhiva, odgovarajuća kadrovska ekipiranja i odgovarajući dugoročno osmišljeni programi edukacije arhivskih djelatnika. Sudeći prema dosadašnjim spoznajama arhivska služba i arhivsko društvo Hrvatske se mnogo brže i uspješnije prilagođavaju tim promjenama i izazovima u prvim decenijama 21. stoljeća (arhivska mreža, obrazovanje i edukacija arhivskih djelatnika), u odnosu na arhivske službe i arhivska društva Bosne i Hercegovine i Crne Gore.

Naime, u najnovijem pregledu arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske (*Pregled arhivskih fondova i zbirki*, 2006) kao specijalni arhivi označeni su: *Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* u Zagrebu i arhivi crkvenih ustanova. U njemu su dati podaci o crkvenim arhivima kao privatnim arhivima koji se čuvaju van državnih arhiva, tj. u crkvenim objektima. Radi se o arhivima katoličke crkve koji su i najbrojniji (kaptolski, biskupski, samostanski i župski), pravoslavne crkve, o židovskim arhivima i arhivu Islamske zajednice Hrvatske. Pregled sadrži podatke o 98 crkvenih arhiva u kojima se nalaze 952 arhivska fonda i zbirke (podaci se odnose na stanje zaključno sa 2004. godinom). To je značajno povećanje u odnosu na pokazatelje od 20 godina ranije, kada je bilo 60 crkvenih arhiva sa 474 arhivska fonda i zbirke. Ovi pokazatelji potvrđuju činjenicu da je jasno postavljeno arhivsko zakonodavstvo u pogledu jasnog određenja karaktera arhivske građe vjerskih zajednica, uz dodatne kompatibilne propise vjerskih zajednica¹⁵, te svakako uz revnosno obavljenu ulogu države Hrvatske, Hrvatskog državnog arhiva i područnih državnih arhiva, dalo odgovarajuće rezultate. Osim toga, Vlada Republike Hrvatske je 2004. godine, kako je ranije naglašeno, osnovala specijalni arhiv pod nazivom „Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata“ (*Nazor i Radoš*, 2016, str. 75) u koji je do 2015. godine preuzeto 65 fondova i zbirki, ukupne količine od 1.300 metara dužnih¹⁶. Ovdje se radi o sa arhivističkog stajališta pravilno prepoznatoj potrebi da se za ratnu produkciju arhivske građe oformi specijalni arhiv¹⁷. Time je izvršena još

15. Tako je Hrvatska biskupska konferencija 2002. godine donijela *Uredbu o crkvenim arhivima*. O tome više vidi: *Uredba hrvatske biskupske konferencije o crkvenim arhivima*, Hrvatska biskupska konferencija, u: „Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije“, str. 541-543.

16. Rad i rezultati rada ovog specijalnog arhiva predstavljeni su na 49. savjetovanju hrvatskih arhivista, Plitvice, 26-28. oktobar 2016.

17. Posebna valorizacija ratne produkcije arhivske građe bila je prisutna u arhivskoj teoriji i praksi zemalja eks Jugoslavije, ali

jedna dobro osmišljena podjela arhivskoga posla, jer bi u suprotnom problematika zaštite, prikupljanja, čuvanja, arhivističke obrade i korištenja ove građe neminovno opterećivala normalan rad postojećih javnih arhiva.

Visokoškolsko arhivističko obrazovanje u Hrvatskoj ima svoju tradiciju. Započelo je sedamdesetih godina prošlog stoljeća na posljediplomskom sveučilišnom studiju u Zagrebu, potom u Varaždinu, jedno vrijeme i u Zadru (*Kolanović, 1972. str. 331-334*), da bi polovinom osamdesetih godina bila utemeljena katedra za arhivistiku na Odsjeku za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, na kojoj su pored dodiplomskog otvoreni i postdiplomski i doktorski studij, koji i danas postoje. Programi studija su usmjereni na stvaranje takvog profila stručnjaka koji bi se bavili problematikom arhivistike i upravljanja spisima (*records managementa*) (*Lučić, 2001, str. 33-41*), što i jeste smjer kojim se kreće svjetska arhivistika. Međutim, sobzirom na ustrojstvo arhivske službe Hrvatske, u kojoj pri Državnom arhivu djeluje kinoteka (filmski arhiv), središnji laboratorij za fotografiju, mikrografiju i reprografiju, te laboratorij za konzervaciju i restauraciju arhivske građe, zatim Zavod za arhivistiku i pomoćne povijesne znanosti, arhivskoj djelatnosti su potrebna specijalistička znanja koja se stiču na specijalističkim studijima ili na specijalističkim tečajevima i seminarima u zemlji i inostranstvu, tj. putem specijalističkih edukacija. Toj vrsti edukacije se i poklanja posebna pažnja, uz redovna godišnja državna arhivska savjetovanja za ostale arhivističke poslove koja su i stručno-edukativna i naučna. Veliki edukacijski značaj ima renomirani arhivistički časopis „Arhivski vjesnik“ kao i više regionalnih časopisa, zbornika radova i drugih arhivističkih publikacija.

U Bosni i Hercegovini je stanje privatnih i specijalnih arhiva, i građe koja njima pripada, znatno drugačije. Arhivska djelatnost (mreža javnih arhiva i arhivističkih udruženja) u tome nije vinovnik, niti kreator, ali jeste sudionik koji sa mnogo poteškoća nastoji realizirati u mnogo čemu nedostatna zakonska određenja. Problemi su u nerazumijevanjima koja su posljedica podijeljenog (po etničkim, političkim i drugim osnovama) bosanskohercegovačkog društva, koje nije kadro niti da donese odgovarajuću arhivsku legislativu, a kamoli da osigura njenu primjenu. Iz tih razloga je *Zakon o arhivskoj građi i Arhivu BiH (2001)* isuviše načelan u cjelini, pa tako i kada se radi o problematici privatnih i specijalnih arhiva. On je odraz odnosa političkih snaga u zakonodavnoj vlasti Bosne i Hercegovine, kao što su entitetski i kantonalni zakoni odraz odnosa političkih struktura u entitetskim i kantonalnim zakonodavnim organima. Tamo gdje je bilo više pluralizma i nešto bolje razumijevanja prirode arhivske djelatnosti zahvaljujući i većem angažmanu arhivista, tamo su i interesi djelatnosti više inkorporirani u arhivsku legislativu (kakav je primjer znatno obuhvatnijih zakona nekih kantona i entiteta). Te činjenice su imale velikog odraza i u primjeni aktuelne legislative. Tako je i na primjeru Bosne i Hercegovine, jasno postavljena arhivska legislativa po pitanjima privatne arhivske građe fizičkih lica, o čemu je naprijed bilo riječi, rezultirala adekvatnim rezultatima na način da je u javne arhive, po inerciji ranije prakse, preuzimana privatna arhivska građa uglavnom od fizičkih lica, najčešće otkupom i poklonima, ali ne (tj. znatno manje) i građa privatnih pravnih lica (preduzeća). Podaci pokazuju da se u arhivima Bosne i Hercegovine 2005. godine nalazilo 106 porodičnih i ličnih fondova i zbirki (1979. ih je bilo 43) zatim, 127 arhivskih zbirki (1979. ih je bilo 57), te 50 fondova i zbirki koji su kategorizirani pod „Ostalo“ a kojih 1979. godine nije bilo. To znači da je u razdoblju od 25 godina (najintenzivnije u vrijeme od okončanja rata 1995.), od 1979. do 2005. godine, u bosanskohercegovačke arhive preuzeto: 63 porodična i lična fonda, 70 zbirki i 50 fondova i zbirki svrstanih pod „Ostalo“¹⁸. Ovi podaci su respektabilni, mada su za njihovu cjelovitiju procjenu neophodni i još neki dodatni parametri promatranja¹⁹.

i šire. Ta stajališta su svestrano primjenjivana prema ratnoj građi iz Drugog svjetskog rata: i kada je u pitanju njeno vrednovanje i kada se radi o osnivanju specijalnih arhiva koji su baštinili tu građu (Arhiv Vojno-istorijskog instituta Beograd i dr.). Nakon disolucije eks Jugoslavije, zemlje slijednice su različito vrednovala ratnu građu nastalu u toku disolucije. Najveći značaj toj građi dala je Republika Hrvatska, koja je i posebno vrednovala i osnovala specijalni arhiv za tu građu, te Bosna i Hercegovina u kojoj je odnos prema ovoj građi veoma različit od strane pojedinih administrativnih nivoa i osnivača arhiva. Arhivska legislativa i arhivska praksa su veoma različite, čak i dijametralno suprotne: u nekim arhivskim zakonima se ova građa posebno vrednuje, dok joj se u drugima ne pridaje bilo kakav poseban značaj. Više o tome vidi: A. Kožar (2014), *Problematika zaštite i preuzimanja arhivske građe o ratnim zbivanjima u zemljama eks Jugoslavije, s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*, u: *Arhivski zapisi*, broj 2, str. 157-168, Cetinje, Državni arhiv Crne Gore.

18. Podaci za 1979. godinu korišteni su iz publikacije *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ, Bosna i Hercegovina*, Beograd, 1981. a podaci za 2005. iz priloga: A. Kožar (2006), *Arhivski fondovi i zbirke u arhivima Bosne i Hercegovine*, u: *Zbornik radova sa I. kongresa arhivista Bosne i Hercegovine*, str. 39-52, Sarajevo, Arhivističko udruženje Bosne i Hercegovine.

19. Između ostaloga arhivista A. Rodinis navodi da je u „Knjizi otkupa i poklona“ koju vodi Arhiv BiH, zaključno sa 2004. godinom upisano 1037 otkupa i poklona, od kojih je većina (961) upisano do 1960. godine a da od tada isto „rapidno opada“

Međutim, suštinsko pitanje na planu odnosa društva i struke prema arhivskoj građi u privatnom vlasništvu privatnih preduzeća, čije se količine i značaj enormno povećavaju, i dalje je ostalo neriješeno. Nedostatna i konzervativna arhivska legislativa na planu osnivanja privatnih arhiva, kao ustanova kulture, uzrokuju stanje konfuzije, koje se svodi na praksu javnih arhiva kao da se ništa novo ne događa, da je jedino važna javna građa a za privatnu građu ako se i koliko se stigne pridati joj nešto pažnje. Ni država niti arhivi ne podstiču formiranje privatnih arhiva²⁰. Država vjerovatno iz neznanja i birokratizirane svijesti, a arhivi vjerovatno, cijeneći po činjenicama kojim raspolažemo, zbog toga da bi u saradnji sa jednim brojem ovih registratura osigurali vanredne prilode. O razlozima državne inertnosti suviše je razmišljati, međutim, arhivski pristup je najblaže rečeno diskutabilan. On se, bar donekle, može i opravdati ako se poslovi saradnje sa privatnim registraturama obavljaju u okvirima profesionalnog odnosa: da se brižljivo valoriziraju privatne registrature, da se bar onim najznačajnijim registraturama pruži odgovarajuća stručna pomoć, da se ti poslovi usluga arhiva obavljaju transparentno i u skladu sa pozitivnim propisima itd. Međutim, bosanskohercegovački arhivi nemaju kadrovskih potencijala za takvu vrstu poslova i usluga. Postojeći arhivisti angažirani na zaštiti arhivske građe u nastajanju, prema arhivskim normativima i standardima, mogu tek svake druge ili treće godine (umjesto obavezno svake godine) da izvrše redovne preglede i kontrolu stanja u registraturama prve kategorije, ali ne i da se uspješno nose sa obavezama prema građi registratura druge kategorije, a da se i ne govori o privatnoj arhivskoj građi. I kada to rade, na šta su nerijetko zbog neadekvatnog finansiranja i prinuđeni, onda je to neminovno bar dijelom na uštrb redovnih i prioritetnih zakonskih obaveza. U takvoj situaciji svojevrstnog vakuuma, tj. u raskoraku između potreba arhivske djelatnosti i mogućnosti njenog obavljanja od strane nadležnih arhivskih ustanova, stvara se prostor za nezakonito djelovanje neformalnih pojedinaca i grupa, koje neregularno i što je još pogubnije nestručno obavljaju poslove uređenja kancelarijskog i arhivskog poslovanja privatnih preduzeća. Čak se i neka privatna preduzeća, registrirana u zemlji ili inostranstvu, koja nisu ustanove i koja se prema arhivskom zakonodavstvu ne bi mogla baviti ovim poslovima, pojavljuju kao realizatori arhivskih poslova u privatnim preduzećima, što nerijetko rade u sprezi sa organima vlasti, arhivistima i arhivskim ustanovama. Svaki sudionik tako nezakonitih poslova izvlači neku finansijsku korist za sebe, svi su manje-više zadovoljni postojećim stanjem, te se time blokira mogućnost regularnog formiranja i djelovanja privatnih arhivskih ustanova i njihovog uključivanja u podjelu obavljanja poslova arhivske djelatnosti²¹ što je višestruko štetno i po arhivsku djelatnost i po društvo u cjelini.

Neadekvatno postavljeno pitanje statusa arhivske građe vjerskih zajednica u arhivskoj legislativi Bosne i Hercegovine, negativno se odrazilo na ophođenje javnih arhiva prema istoj. Arhivi ne pokreću pitanja preuzimanja onog dijela građe vjerskih zajednica koji je nastao do 1992. godine i koji se smatra državnim (javnom) građom. Nadzor nad kancelarijskim i arhivskim poslovanjem vjerskih zajednica od strane arhiva je više u stanju mirovanja i iščekivanja promjena koje bi vodile stvaranju specijalnih arhiva ovoga tipa. Takvo stanje (*status quo*) je donekle i očekivano, s obzirom i na činjenicu da je i kroz propise o vjerskim zajednicama²² iskazano njihovo opredjeljenje da formiraju specijalne arhive. Sve te nedorečenosti, dileme i lutanja imale su za posljedicu da su u javne arhive preuzete neznatne količine ove arhivske građe: ukupno 22 fonda sa oko 20 metara dužnih građe (Kožar, 2013, str. 177-178). Više je uzroka ovako sporom i nedostatnom rješavanju pitanja arhivske građe vjerskih zajednica. Država je inertna, vjerske zajednice nedovoljno motivirane i zainteresirane a arhivi smišljeno indolentni iščekujući rješenje u smjeru formiranja specijalnih arhiva. Ta očekivanja sa aspekta arhiva imaju svoje opravdanje, jer arhivi nemaju prostora niti drugih uvjeta da preuzmu arhivsku građu vjerskih zajednica, javno je se ne odriču a priželjkuju da tu brigu preuzme neko drugi. Međutim, ta iščekivanja dugo traju i sigurno ostavljaju traga na stanje arhivske građe vjerskih zajednica. Zbog svega toga bi bilo logično očekivati da arhivi pospješuju te procese, da podržavaju i požuruju vjerske zajednice u tome, da ih pomažu inicijativama, podrškama, stručnim uputama itd. Jer, ako jedan tako važan sektor djelatnosti kakve su vjerske zajednice, nije pod punom arhi-

tako da iznosi prosječno godišnje 13 upisa. A. Rodinis (2007), O privatnoj arhivskoj građi (s osvrtom na otkupe i poklone u Arhivu BiH), u: *Glasnik arhiva i AU BiH*, br. 37/38, str. 173-174, Sarajevo, AUBiH.

20. Prvi pokušaj osnivanja arhiva za arhivsku građu u privatnom vlasništvu, kao privatne ustanove, učinjen je u Tuzli 2016. godine. Međutim, uslijed uvjetovanja koja je iskazao Arhiv Tuzlanskog kantona, tražeći od nadležnog ministarstva da se prvo donese podzakonski akt o osnivanju i radu specijalnih i privatnih arhiva, procedura upisa u Registar arhiva kod Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta u Vladi TK je još uvijek u toku.

21. Za naznačene konstatacije o anomalijama u ophođenju sa privatnom arhivskom građom na području Bosne i Hercegovine, autor raspolaže brojnim saznanjima i činjenicama, koje će biti predmet posebne arhivističke rasprave.

22. Radi se, između ostaloga, o *Zakonu o slobodi vjere i pravnom položaju crkve i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini*, „Službeni glasnik BiH“, broj 5/04 i dr.

vističkom kontrolom, onda se postavlja razumno pitanje da li arhivska zajednica uspješno izvršava osnovne zakonske obaveze?

U jednom broju arhivskih zakona u Bosni i Hercegovini je posebno vrednovana ratna produkcija arhivske građe²³. Jedan broj arhiva je preuzeo određene količine te građe, ili je stavio pod odgovarajući nadzor. Zaključno sa 2005. godinom u arhivima Bosne i Hercegovine su pohranjena 74 arhivska fonda (724 metra dužna građe) koja se u cjelosti ili djelimično odnose na ratno razdoblje 1992.-1995. godina (Kožar, 2008, str. 317-325). Međutim, ni jedan administrativni nivo vlasti, niti neki arhiv ili arhivističko udruženje, nisu se bavili pitanjima osnivanja specijalnog arhiva za građu ratne provenijencije 1992-1995. godina. Takvo stanje je ponajviše posljedica političkih neslaganja prije svega o karakteru rata od 1992. do 1995. godine²⁴. Za jedne je taj rat bio agresivni, za druge odbrambeni a za treće građanski. Savjet sigurnosti UN ga je okarakterizirao kao agresiju na Bosnu i Hercegovinu. Pošto u političkim strukturama Bosne i Hercegovine nema konsenzusa tri konstitutivna naroda o karakteru rata, onda je brigu o arhivskoj građi ratne provenijencije nemoguće riješiti osnivanjem posebnog, specijalnog, arhiva, kako je to urađeno u Republici Hrvatskoj. Palijativno rješenje bi, bar za početak, s obzirom na ukupne političke i druge okolnosti, trebalo tražiti u formiranju specijalnog arhiva na razini onih administrativnih cjelina koje su u svojim arhivskim zakonima prepoznale značaj te vrste arhivske građe.

Obrazovanje arhivista u redovnom obrazovnom sistemu BiH ne postoji. Prilično sadržajna arhivistička znanja su jedno vrijeme pružana studentima Historije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli, kroz više nastavnih predmeta, što više nije slučaj. Arhivistika se izučava i na master i doktorskom studiju Historije na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, u manjoj mjeri na Odsjeku za historiju Fakulteta humanističkih nauka u Mostaru, te na nekim privatnim univerzitetima, što nije odgovarajuće potrebama za arhivističkim znanjima i kadrovima. Međutim, edukacija arhivskih zaposlenika, posebno arhivista, je znatno bolja strana arhivske djelatnosti. Održavaju se redovna godišnja arhivistička savjetovanja na nivou BiH, zatim u jednom broju arhiva i tematska savjetovanja za registrature i sl. (Kožar, 2012, str. 171-180). Najveći značaj u edukaciji ima projekat „Arhivska praksa“ koji se realizira od 1998. godine održavanjem godišnjih međunarodnih arhivskih savjetovanja, kojima osim arhivista prisustvuje i značajan broj arhivara. Radovi sa ovog skupa objavljuju se u časopisu godišnjaku „Arhivska praksa“. Putem ovog projekta se miješaju stručna i naučna arhivistička znanja iz zemalja jugoistočne Evrope, što je od ogromne koristi za edukaciju arhivista cijelog regiona (više o ovom projektu vidi Kožar, 2014, str. 175-184). Veliki značaj i uticaj na edukaciju arhivskih djelatnika ima brojna arhivska periodika. Osim naznačene „Arhivske prakse“ redovno izlazi kao godišnjak renomirani arhivski časopis „Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH“ u izdanju Arhivističkog udruženja BiH, zatim „Glasnik udruženja arhivskih radnika Republike Srpske“ (u izdanju Arhiva RS Banja Luka), „Građa“ (u izdanju Arhiva BiH) i dr. (Kožar, 2011, str. 133-148). Njihov edukativni značaj je ogroman.

Arhivska legislativa u Crnoj Gori, a u skladu sa tim i arhivska zajednica ove zemlje, „u središte brige o arhivskoj građi van arhiva sve proteklo vrijeme stavlja isključivo javnu arhivsku građu“ (Pejović, 2007, str. 127). O prednostima i nedostacima nove organizacije arhivske službe uređene *Zakonom o arhivskoj djelatnosti* iz 2010. godine, te posebno *Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji Državnog arhiva Crne Gore*, pisao je i arhivista ovog arhiva Srđan Pejović (između ostalog o ovome vidi Pejović, 2010, str. 134-148). Ova i mnoga druga objavljena stajališta pripadnika arhivske djelatnosti, navode na konstataciju da problematika brige o arhivskoj građi u privatnom vlasništvu privatnih pravnih lica (privatni sektor) u Crnoj Gori nije još uvijek na odgovarajući način ni prepoznata, tako da su ova pitanja pravno neuređena i stručno nepokrivena. Pitanje pak primjene arhivske legislative koja se odnosi na osnivanje i rad specijalnih arhiva, u arhivskoj literaturi nije dovoljno obznanjeno, tako da to ostaje otvoreno pitanje za dodatna istraživanja. Obrazovanje arhivista u redovnom sistemu obrazovanja ne postoji. Edukacija arhivskih djelatnika se vrši putem povremenih savjetovanja, učesćem pojedinaca na specijalističkim seminarima u inostranstvu, preko arhivističke periodike (časopis „Arhivski zapisi“ i dr.), medija i sl. čime se, koliko je poznato, ne iscrpljuju potrebe crnogorske arhivske djelatnosti.

23. Radi se o arhivskim zakonima na nivou Federacije BiH, te o tri kantonalna zakona: za Unsko-Sanski, Sarajevski i Tuzlanski kanton.

24. Političke razlike o karakteru rata 1992-1995. su prisutne u radu svih nivoa vlasti, pa i svih političkih stranaka u Bosni i Hercegovini. One su se otvoreno pokazale od kada se (od prije nekoliko godina) postavilo pitanje sudbine arhivske građe Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Svi sudionici rata su nastojali da dokažu opravdanost svojih stavova da se ona smjesti na njima „pogodnim“ lokacijama (Zagreb, Beograd, Sarajevo, Banja Luka i dr.). Više o tome vidi: A. Kožar (2011), Arhivistički aspekti osnivanja Arhiva Međunarodnog suda u Haagu, u: *Atlanti*, broj 21, str. 187-196, Trieste, MIAZ.

4 Nova edukacijska paradigma

Okvirno naznačeno činjenično stanje na polju edukacije arhivskih djelatnika u zemljama tranzicije, prikazano kroz osvrt na arhivsku praksu Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore, nesporno upućuje na konstataciju da ono nije na potrebnoj razini, stim da je značajno bolje u Hrvatskoj nego u ostalim zemljama. U elaboraciji stanja pošlo se od tri krucijalna pitanja koja bitno determinišu smisao i sadržaj edukacije i to: stanje arhivske mreže (javni, privatni i specijalni arhivi), stanje obrazovanja i obrazovnog profila arhivskih djelatnika, te aktuelni sadržaji i oblici edukacije. Ni jedno od ovih pitanja nije riješeno na razini potreba arhivske djelatnosti i društva u cjelini, izuzev u određenim segmentima u Republici Hrvatskoj. Sasvim je sigurno da stanje nije ništa bolje ni u Srbiji, Kosovu i Makedoniji. Dakle, specifikacija problema, prije svega uzroka postojećeg stanja je prilično istovjetna u gotovo svim zemljama tranzicije, što omogućava utvrđivanje jedinstvene dijagnoze stanja i shodno tome i usmjeravanje azimuta za novu edukacijsku paradigmu arhivske djelatnosti u 21. stoljeću. Ona se mora zasnivati na kriterijima novih teorijskih i praktičnih znanja koja bi arhivistiku učvrstila u poziciji multidisciplinarnе informacijske nauke (više vidi Kožar, 2016, str. 223-232).

U eks jugoslovenskim zemljama tranzicije arhivistika je, po inerciji shvatanja i prakse iz socijalističke etape razvoja, u arhivskoj teoriji koja je našla odraza u aktuelnoj arhivskoj legislativi, profilirana više kao pomoćna historijska nauka, svakako sa izuzetkom Slovenije²⁵ i Hrvatske. Još uvijek postoje „istorijski arhivi“ kao ustanove, što je recidiv dominacije shvatanja arhivistike kao pomoćne historijske nauke. Na tom fonu je ustrojena i arhivska mreža, unutarnja organizacija i djelatnost arhiva, obrazovani, profilirani i educirani arhivski kadrovi, što čini svojevrsnu barijeru promjenama koje vode zaživljavanju informacijske paradigme arhivistike. Dakle, ni struka ni društvo nisu izvršili neophodnu transformaciju na tom planu, tj. još uvijek su u toku sopstvene tranzicije. Evidentno je da će taj proces iz različitih razloga još dugo trajati. To, međutim, ne znači da ne treba aktivirati i/ili intenzivirati mehanizme transformacije, između ostalog od postojeće klasične i nedostatne edukacije arhivskih djelatnika usmjeriti aktivnosti na oblikovanje i provođenje nove, sa razvijenim svijetom kompatibilne, edukacijske paradigme. Međutim, znatno je jednostavnije utvrditi šta je u postojećem stanju djelatnosti nedostatno i anahrono, a znatno zahtjevnije utvrditi cilj, sadržaj, sredstva i metode generiranja i usvajanja novih znanja koja vode u smjeru multidisciplinarnosti arhivistike kao nauke.

Rješenje problema je u pravilnom osmišljavanju arhivistike kao multidisciplinarnе informacijske nauke, te u duhu takvog opredjeljenja ustrojavanju svih segmenata arhivske djelatnosti, kako teorijske postavke tako i pragmatična rješenja. Takvo adekvatno osmišljeno stajalište mora da bude rezultat opredjeljenja s jedne strane društva (države) koje će stvarati uvjete za njegovu primjenu, te s druge strane arhivske djelatnosti svake zemlje koja će se ustrojiti tako da može da kvalitetno provede koncept nove društvene strategije razvoja ove djelatnosti. Polazna i ishodišna tačka takvoga opredjeljenja je u donošenju Strategije dugoročnog razvoja arhivske djelatnosti svake zemlje (Kožar, 2016, str. 223-232) u kojoj bi se potrebno i moguće sjedinilo u jedinstven koncept razvoja svestrano podržani od društva i od struke. Tim projektom bi se stavili van snage svi dosadašnji uglavnom palijativni pokušaji, društva i/ili struke, da se neka važna pitanja djelatnosti konceptualiziraju i riješe. Ovo jednostavno zbog toga što u takvom pristupu nije bilo moguće utvrditi odgovarajući red prioriteta, na način da se nije razlikovalo neophodno od mogućeg, suštinsko od sporednog i sl. Uostalom, takav ad-hoc sistem gledanja na razvoj djelatnosti nije polučio očekivane rezultate te ga je neophodno što prije zamijeniti novim - kakva je naznačena Strategija dugoročnog razvoja.

Opredjeljenja iz Strategije treba da nađu odraza u svim sferama djelatnosti, pa i u onome što je od interesa za izradu i provedbu nove arhivske edukacijske paradigme. Između ostalog arhivski propisi (legislativa), kompatibilni sa propisima koji im prethode (propisi o kancelarijskom i elektronskom poslovanju i sl) i koji ih slijede, treba da sadrže jasne, konzistentne i provodive odredbe po pitanju arhivske mreže,

25. Na Odsjeku za zgodovinu Filozofskog fakulteta u Ljubljani od 1979. godine postoji magistrski i doktorski studij iz arhivistike, „čime je arhivistika priznata kao znanstveno-istraživačko područje“ koje formalno funkcioniра u okviru Odsjeka za zgodovinu. (M. Lučić (2001), *Obrazovanje arhivista i spisovoditelja*, 37). Međutim, nakon disolucije ta arhivistička paradigma se promijenila. što je našlo odraza u formiranju i djelovanju Međunarodnog instituta arhivskih znanosti u Mariboru (međunarodna konferencija i časopis „Atlanti“), zatim u programima godišnje međunarodne konferencije „Tehnični in vsebinski problemi arhivskega in elektronskega arhiviranja“ i Zbornika radova sa iste, te osnivanjem i djelovanjem master studija arhivistike i dokumentologije pri ALMA MATAR EUROPEA – EVROPSKI CENTAR MARIBOR (više vidi: P. P. Klasinc (2012), Master studij arhivistike i dokumentologije, u: *Arhivska praksa*, br. 15, str. 75-86, Tuzla, Arhiv TK, DAZ TK).

obrazovanja i edukacije arhivskih djelatnika. Arhivska mreža mora biti tako uređena da je čine javni, specijalni i privatni arhivi, sa jasno naznačenim uslovima formiranja i djelovanja, jasno formuliranim nadležnostima, sa jasnim međusobnim razgraničenjima djelatnosti, sa jasno utvrđenom funkcijom matičnosti i dr. Koliko će svaka zemlja imati javnih i specijalnih arhiva za javnu arhivsku građu zavisi od administrativnog, društveno-ekonomskog i političkog uređenja svake zemlje ponaosob. Preporučljivo je imati mjeru u tome, tako da područja teritorijalne i stvarne nadležnosti arhiva ne budu ni prevelika ni premala, najčešće su to modifikovana tradicionalna rješenja. Broj i strukturu specijalnih i privatnih arhiva za privatnu arhivsku građu nije moguće realno predvidjeti, ali je moguće jasno pravno uobličiti način i uvjete njihovog osnivanja, nadležnosti i strukturu njihove djelatnosti, imajući pri tome u vidu činjenicu da su privatni arhivi neminovnost kako bi se sve značajnija i brojnija arhivska građa u privatnom vlasništvu stavila pod društvenu pravno-stručnu kontrolu. Zbog svega toga arhivski i drugi propisi moraju biti podsticajni (a ne restriktivni kako je to do sada bila praksa) za osnivanje privatnih i specijalnih arhiva.

Obrazovni profili arhivskih djelatnika u direktnoj su vezi sa misijom i vizijom razvoja arhivske djelatnosti. U većini zemalja tranzicije preovlađuju historičari, pravnici, ekonomisti, lingvisti, informatičari, a tek u posljednje vrijeme se obrazuju i arhivisti, zatim konzervatori, preparatori i druga specijalistička zanimanja koja su potrebna ne samo arhivima već i drugim ustanovama kulture i nauke. Arhivisti se obrazuju jedino u Hrvatskoj i Sloveniji na naznačenim državnim i privatnim studijima arhivistike. Ostale zemlje tranzicije nemaju i nikada nisu imale studij arhivistike, tako da poslove arhivskih djelatnika najčešće obavljaju historičari, pravnici i u posljednje vrijeme informatičari. Arhivski djelatnici u registraturama su nepovoljne obrazovne strukture: najčešće su sa srednjom stručnom spremom.

Sasvim je logično i jasno da različiti obrazovni profili i nivoi obrazovanja arhivskih djelatnika zahtijevaju i osobene vrste i nivoe edukacije. Zbog toga je od izuzetne važnosti urediti sistem obrazovanja visokoškolskih arhivskih kadrova. Kod opredjeljenja za arhivistikom kao multidisciplinarnom informacijskom naukom, bez alternative je ciljano visokoškolsko obrazovanje arhivista. U zemljama u kojima takva praksa zaživi edukacija ide u smjeru nadogradnje postojećeg znanja novim saznanjima koja su rezultat napretka infomacionih tehnologija i informacijskih znanosti. Međutim, za arhiviste drugih obrazovnih profila (historičari, pravnici, ekonomisti i dr.), koji danas čine većinu visokoobrazovanog arhivskog kadra u arhivima, potrebna je prije svega dogradnja postojećih arhivističkih znanja, a to znači da im je potrebno pružiti dodatno obrazovanje kao podlogu na kojoj bi se kasnije vršila njihova edukacija - jedinstvena sa edukacijom školovanih arhivista. Posebnu korekciju (doradu) u obrazovanju potrebno je izvršiti kod srednjoškolski obrazovanih arhivskih djelatnika, koji ponajviše rade u registraturama. Tek tada, na adekvatnoj stručnoj obrazovnoj osnovi, se može profilirati njihov edukativni program.

Frontalni oblici edukacije za arhiviste u arhivima i arhivare u registraturama, putem arhivskih savjetovanja na nivou arhivske službe jedne zemlje, iako neophodni i za početnu fazu edukacije prihvatljivi, nisu najpogodniji vid edukacije, mada je od izuzetne koristi objavljivanje radova sa tih skupova u arhivskoj periodici. Svaki edukativni skup (savjetovanje, naučni skup i sl.) treba da bude uobličen u zaseban projekat, sa jasno definiranim ciljevima, nosiocima, učesnicima i rezultatima koje nekim instrumentima vrijednosti treba sistematski mjeriti. Takav primjer edukacije je Međunarodna konferencija arhiva u organizaciji MIAZ-a u Trstu, međunarodno savjetovanje „Arhivska praksa“, te međunarodna konferencija „Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja“ u Radencima, koji su svojevrsna smotra arhivističkih znanja ne samo iz arhiva već i iz registratura. Do sada je, opravdano, obrazovanju i edukaciji arhivskih djelatnika veća pažnja posvećivana arhivistima iz arhiva nego arhivarima iz registratura. U daljim edukativnim projektima znatno više pažnje treba usmjeriti na arhivare kao temeljne nosioce arhivskog posla u registraturnoj fazi ophođenja sa arhivskom građom, podsticati njihovo učešće i u kreiranju (kao predavača na arhivskim skupovima) a ne samo u primjeni naloženih saznanja (kao učesnici na skupovima).

Nezamjenjiva je i edukativna funkcija stručne i naučne arhivističke literature, koje ima sve više: bilo da nastaje u zemljama tranzicije bilo da je nastala u razvijenim arhivističkim zajednicama, a u vidu knjiga, monografija, studija, udžbenika, zbirki dokumenata, međunarodnih standarda i sl. Zahvaljujući internetu i drugim informacijskim mrežama, gotovo sve te publikacije su dostupne arhivistima, tako da stručna i naučna literatura i periodika predstavlja način sticanja i primjene arhivskih znanja iz arhivistički razvijenijih u manje razvijene sredine (zemlje). Ovaj vid edukacije nije u potrebnoj mjeri prepoznat od vladajućih struktura u zemljama tranzicije, što je vidljivo u odsustvu podsticaja autorima bar kod štampanja autorskih publikacija. Nova edukacijska paradigma treba da generira uobličavanje i prenošenje znanja

putem arhivističkih publikacija, kao važnog uvjeta za razvoj i poznanstvenjenje arhivistike. Za naučno-arhivistička znanja neophodno je da u svakoj zemlji postoji bar jedna naučna arhivistička institucija, bar pri matičnim arhivima, kakav je slučaj sa Zavodom za arhivistiku i pomoćne povijesne znanosti pri Državnom arhivu Hrvatske, svakako sa tendencijom da isti prerastu u arhivističke institute kao samostalne naučne ustanove (kako se to zbilo sa Centrom za stručna i tehnička pitanja arhiva pri Pokrajinskom arhivu Maribor koji je preko „Sodobnih arhiva“ prerastao u renomirani Međunarodni institut arhivskih znanosti). Na planu stručnog uobličavanja i naučnog profiliranja arhivskih znanja kao generatora razvoja arhivske struke i nauke značajnu ulogu ima i međunarodna arhivska asocijacija (ICA).

5 Zaključak

Arhivistika je multidisciplinarna naučna disciplina u razvoju. Prešla je dug put od pomoćne historijske nauke, kakvom se i danas doima u nekim zemljama u razvoju, do informacijske društvene nauke. Međutim, procesi njenog poznanstvenjenja još uvijek traju. Zbog svega toga je izuzetno važno da se i u zemljama tranzicije uobličavaju, usvajaju i generiraju nova arhivistička znanja, što je moguće uspješno uraditi sistemskim obrazovanjem novog profila kreativnih arhivskih kadrova i njihovom odgovarajućom i permanentnom cjeloživotnom edukacijom.

Uspješna edukacija arhivskih djelatnika, kao oblik dodatnog (uz rad) sticanja arhivskih znanja, moguća je u zemljama koje imaju jasno izgrađenu viziju dugoročnog razvoja arhivske djelatnosti. Takva vizija treba da bude sadržana u zajedničkom dogovoru (dokumentu) društva (države) i struke pod nazivom „Strategija dugoročnog razvoja arhivske djelatnosti“. U njoj moraju biti jasno definirana sva pitanja od značaja za uspješno funkcioniranje djelatnosti, među kojima: uspostava odgovarajuće arhivske mreže arhivskih ustanova (javnih, privatnih i specijalnih arhiva) kojom se među arhivima vrši potrebna podjela poslova, utvrđen obrazovni nivo i profil arhivskih djelatnika (u arhivima i registraturama), te utvrđeni modaliteti njihove permanentne edukacije. Bez odgovarajućeg legislativnog okvira, bar za tih nekoliko baznih pitanja djelatnosti, nije moguće utvrditi novu i prijeko potrebnu edukacijsku paradigmu. Na taj način bi aktuelni manje-više ad-hoc sistemi edukacije u zemljama tranzicije, koji su u osnovi selektivni (usmjereni ponajviše na arhiviste u arhivima), bili zamijenjeni novim sveobuhvatnim edukacijskim sistemima koji bi se oslanjali na realnoj materijalnoj i stručno-naučnoj osnovi djelatnosti. Oni bi u sebi absorbirali sva dosadašnja pozitivna iskustva i domete, koja bi još jasnije i određenije bila usmjerena ka jedinstvenom (za društvo i struku) cilju izgradnje nove i učinkovite edukacijske paradigme. Inicijative za realizaciju toga cilja, treba da poteknu od strane matičnih arhiva, od naučnih arhivskih ustanova (zavodi, instituti), od arhiva i arhivističkih udruženja, te od naučnih arhivskih djelatnika, ne iščekujući da to urade osnivači arhiva ili neki drugi centri političke moći.

Izvori i literatura

Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ, Bosna i Hercegovina (1981). Beograd.

Kapisoda, M. Radunović, S. (2016). Pregled stanja registraturne i arhivske građe u Državnom arhivu Crne Gore. U: *Arhivska praksa*, broj 19. Tuzla: Arhiv Tuzlanskog kantona (A TK) i Društvo arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona (DAZ TK).

Klasinc, P. P. (2012). Master studij arhivistike i dokumentologije. U: *Arhivska praksa*, broj 15, str. 75-86. Tuzla: A TK, DAZ TK.

Kolanović, J. (1972). Pozdiplomski studij pomoćnih povijesnih znanosti u Zadru. U: *Arhivski vjesnik*, broj 15, str. 331-334. Zagreb: Državni arhiv Hrvatske.

Kožar, A. (2006). Arhivski fondovi i zbirke u arhivima Bosne i Hercegovine. U: *Zbornik radova sa 1. kongresa arhivista Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Arhivističko udruženje Bosne i Hercegovine (AU BiH).

Kožar, A. (2007). Arhivska građa vjerskih zajednica zemalja u tranziciji. U: *Atlanti*, časopis za savremenu arhivsku teoriju i praksu, broj 17, nr. 1-2, str. 287-295. Trst: MIAZ.

Kožar, A. (2007). Stanje arhivske građe vjerskih zajednica Bosne i Hercegovine. U: *Arhivska praksa*, broj 10, str. 203-219. Tuzla: A TK, DAZ TK.

Kožar, A. (2008). Vrednovanje arhivske građe zemalja u tranziciji. U: *Atlanti*, broj 18, str. 317-325. Trieste: MIAZ.

Kožar, A. (2011). Arhivistički aspekti osnivanja Arhiva Međunarodnog suda u Haagu. U: *Atlanti*, broj 21, str. 187-196. Trieste: MIAZ.

- Kožar, A. (2011). *Arhivistika u teoriji i praksi, knjiga treća*, str. 133-148. Tuzla: A TK, DAZ TK, Društvo historičara Tuzla.
- Kožar, A. (2011). Pedeset godina arhivističke periodike u Bosni i Hercegovini (1961-2010). U: *Zbornik radova međunarodne konferencije „Tehnički in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja“*, broj 10, str. 151-162. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
- Kožar, A. (2012). Osobnosti postdejtonske tranzicijske edukacije arhivskih djelatnika Bosne i Hercegovine. U: *Zbornik radova međunarodne konferencije „Tehnički in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja“*, str. 171-180. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
- Kožar, A. (2013). Privatna arhivska građa u Bosni i Hercegovini. U: *Arhivska praksa*, broj 16, str. 140-150. Tuzla: A TK, DAZ TK.
- Kožar, A. (2014). Doprinos projekta „Arhivska praksa“ edukaciji arhivista u Bosni i Hercegovini. U: *Atlanti*, broj 24, nr. 2, str. 175-184. Trst: MIAZ.
- Kožar, A. (2014). Problematika zaštite i preuzimanja arhivske građe o ratnim zbivanjima u zemljama eks Jugoslavije, s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu. U: *Arhivski zapisi*, broj 2, str. 157-168. Cetinje: Državni arhiv Crne Gore.
- Kožar, A. (2016). *Arhivistika u teoriji i praksi, knjiga četvrta*. Tuzla: A TK, DAZ TK, Društvo historičara Tuzla.
- Kožar, A. (2013). Arhivistička dostignuća Bosne i Hercegovine. U: *Atlanti*, broj 23, sv. 1, str. 149-158, Trst: Međunarodni institut arhivskih znanosti (MIAZ).
- Lučić, M. (2001). Obrazovanje arhivista i spisovoditelja za novo okruženje: praksa u svijetu i izgledi u Hrvatskoj. U: *Arhivski vjesnik*, broj 44, str. 33-41. Zagreb: Državni arhiv Hrvatske.
- Nazor, A. Radoš, I. (2016). Arhivsko gradivo o području Bihaća pohranjeno u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata. U: *Zbornik radova sa Naučnog skupa „Dokumentaciona osnova ratnih zbivanja u Bosni i Hercegovini (1992-1995)“*. Tuzla: Društvo historičara Tuzla.
- Pejović, S. (2007). Neka iskustva Istorijskog arhiva Kotor u zaštiti i obradi privatnih arhiva. U: *Arhivska praksa*, broj 10, str. 203-219. Tuzla: A TK, DAZ TK.
- Pejović, Srđan (2010). O Unutrašnjoj organizaciji Državnog arhiva. U: *Arhivski zapisi*, broj 2, 134-148. Cetinje: Državni arhiv Crne Gore.
- Pravilnik o uslovima za osnivanje i početak rada arhiva*. Službeni glasnik RS, broj 31/00.
- Pravilnik o uslovima za osnivanje i početak rada arhiva*. Službeni list SRBiH, broj 37/88.
- Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*, sv. 1. (2006). Zagreb.
- Rodinis, A. (2007). O privatnoj arhivskoj građi (s osvrtom na otkupe i poklone u Arhivu BiH). U: *Glasnik arhiva i AU BiH*, broj 37/38, str. 170-180. Sarajevo: AU BiH.
- Standardi i normativi u arhivskoj djelatnosti Bosne i Hercegovine* (1991). Sarajevo.
- Zakon o arhivskoj djelatnosti Bosne i Hercegovine*. Službeni list SR BiH, broj 21/87.
- Zakon o arhivskoj djelatnosti Crne Gore*. Službeni glasnik CG, broj 49/10.
- Zakon o arhivskoj djelatnosti Crne Gore*. Službeni list SRCG, broj 11/78.
- Zakon o arhivskoj građi i Arhivu Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik BiH, broj 16/01.
- Zakon o arhivskom gradivu i arhivima Republike Hrvatske*. Narodne novine RH“, broj 105/97, 64/00, 65/09.
- Zakon o Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata*. Narodne novine RH, broj 178/04.
- Zakon o slobodi vjere i pravnom postojanju vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini*. Službeni glasnik BiH, broj 5/04.

SUMMARY

Archival science is a multidisciplinary scientific discipline in development. It has come a long way from the auxiliary historical science to information social science. However, the processes of its scientification are still ongoing. For all these reasons it is extremely important to the countries in transition to acquire and generate new archival knowledge. Successful education of archival staff, as a form of acquiring additional archival knowledge, is possible in those countries that have clearly built a vision of long-term development of archival activities. Such a vision should be contained in the joint agreement between the society and the profession called »Long-term Develo-

ment Strategy of Archival Profession«. It must clearly define all the issues of importance for the successful functioning of the profession, including the establishment of an appropriate archival network (public, private and special archives), specified educational level and profile of archival employees (in archives and registries), and specified model of their continuous training. Without adequate legislative framework, at least for these few basic questions, it is not possible to establish a new and much needed educational paradigm. In this way, the current, more or less ad hoc systems of education in the countries in transition, which are selective and focused mainly on the archivists in the Archives, should be replaced by new comprehensive educational systems that would rely on scientific basis of the profession. They should absorb all the previous positive experiences and achievements, which would be more clearly and specifically focused toward a new and effective educational paradigm. The initiatives for the realization of this objective, should be given by the Archives, scientific archival institutions, archival associations and of scientific archives staff, instead of expecting this initiative from founders or other centers of political power.

Typology: 1.02 Review Article

Submitting date: 09.04.2017

Acceptance date: 05.05.2017